

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Застосування емуляторів вимірювальних приладів у навчальному процесі не обмежується звільним фізичним експериментом і реалізації є міжпредметних зв'язків фізики та математики. Програми-емюлятори є потужним інструментом реалізації таких провідних педагогічних ідей (котрі, разом з тим, встигли довести свою результативність) як метод проектів і дистанційне навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дима Я. Ю. Використання засобів ІКТ для демонстрації звукових коливань на уроках фізики основної школи / Я. Ю. Дима, Н. І. Саєнко // Зб. наук. праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фіз.-мат. факультету. – Полтава : ТОВ “АСМІ”, 2011. – С. 167–168.

2. Дима Я. Ю. Використання програм-емюляторів для ілюстрації графіків гармонічних коливань / Я. Ю. Дима, О. В. Саєнко, М. П. Красницький // Методологія викладання математичних дисциплін для нематематичних спеціальностей у сучасних умовах : тези доповідей Всеукр. наук.-метод. конф. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – С. 163–164.

3. Пат. України на корисну модель № 48113 МПК (2006) G09F 27/00 G10H 1/00. Спосіб організації експерименту з фізики / Я. Ю. Дима, О. В. Саєнко, О. П. Руденко. – опубл. 10.03.2010, бюл. № 5.

4. Федорец Г. Ф. Межпредметные связи в процессе обучения / Г. Ф. Федорец. – Л. : ЛГПИ им. Герцена, 1983. – 83 с.

5. Федорец Г. Ф. Проблемы интеграции в теории и практике обучения (пути развития) / Г. Ф. Федорец. – Л. : ЛГПИ им. Герцена, 1990. – 82 с.

6. Фізика. 11-й клас : Програма для загальноосвітніх навчальних закладів суспільно-гуманітарного, філологічного, художньо-естетичного, технологічного та спортивного напрямів. Рівень стандарту [Електронний ресурс] // Навчальні програми для старшої профільної 11-річної школи. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/education/average/prog12/fiz_st.rar.

УДК 372.881.116(477)

В. Ф. Загороднова,

доктор педагогічних наук, професор
(Бердянський державний
педагогічний університет)

**НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ МОВНОЇ
ОСОБИСТОСТІ З АКсіОЛОГіЧНИХ ПОЗИЦіЙ**

Постановка проблеми. Прагнення молоді національних спільнот почуватися комфортніше у суспільстві потребує вивчення не тільки рідної, а й державної (української) мов, адже мова є одночасно індивідуальним і соціальним явищем, обслуговуючи кожну людину і все суспільство, вона спрямована як у внутрішній світ людини, так і в зовнішній світ людських

взаємин. Ті особистості, які прагнуть досягти успіху в житті, неодмінно мають використовувати усі можливості мов як рідної, так і державної. У шкільній програмі “Українська мова” [3, с. 5] наголошується, що вільне володіння державною мовою має неабияке значення для соціалізації громадян України різних національностей, стимулювання їхнього інтелектуального внеску в науковий потенціал, інтеграції в культуру українського народу. Відтак виникає необхідність з’ясувати поняття “мовна особистість”.

Аналіз досліджень і публікацій. До вивчення мовної особистості зверталися лінгвісти, психологи, лінгводидакти. Так, Й. Вейсгербер, В. Виноградов вивчали цей феномен у вузькому плані – як мовну особистість автора художнього твору та мовну особистість персонажу твору. О. Леонтєв у своїх дослідженнях мав на увазі мовця як мовну особистість, творця образу світу, тобто брав до уваги мовленнєвий аспект особистості у процесі взаємодії і спілкуванні з іншими. Феномен мовної особистості вивчали багато сучасних учених: Г. Богін (модель мовної особистості як людини, яка готова продукувати мовленнєві вчинки, створювати мовленнєві продукти); А. Богуш, С. Трифонова (мовленнєва особистість дошкільника); А. Баранов (семіологічна особистість); С. Воркачев (етносемантична особистість); В. Нерознак (полілектна (загальнолюдська) та ідеолектна особистість (притаманна певній спільноті)); Ю. Караулов (російськомовна особистість); Л. Клубкова, Ю. Прохоров (мовна і мовленнєва особистість); Т. Снитко (мовна особистість західної і східної культур); В. Карасик (словникова мовна особистість); Т. Кочеткова, О. Сиротиніна (елітарна мовна особистість); О. Біляєв (національно-мовна особистість); Л. Мацько, С. Єрмоленко (національно свідомо україномовна особистість); Л. Скуратівський (духовна мовна особистість); М. Плющ (формування мовної особистості на основі лінгвістичного аналізу художніх текстів); І. Хом’як (вплив середовища на формування національно свідомої мовної особистості), Н. Гальськова, І.Халеєва (вторинна мовна особистість) та ін.

Мета статті – привернути увагу до проблем формування національно свідомої мовної особистості з аксіологічних позицій і на основі аналізу поняття “національно свідомо мовна особистість” схарактеризувати її структурну і змістову організацію, взаємозв’язки і взаємообумовленість компонентів.

На сьогодні не існує єдиного погляду щодо поняття “мовна особистість”. Так, на думку Ю. Караулова, “мовна особистість – це та наскрізна ідея, котра, як показує досвід її аналізу й опису пронизує всі аспекти вивчення мови й одночасно руйнує межі між дисциплінами, що вивчають людину, оскільки не можна вивчати людину поза її мовою” [4, с. 53]. Учений звертає увагу на те, що мовна особистість – це людина, наділена здібністю створювати і сприймати тексти, що різняться між собою ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, певною цільовою спрямованістю. [5, с. 44].

Ю. Караулов, В. Маслова, В. Красних розглядають мовну і мовленнєву особистість і характеризують структурні компоненти мовної

особистості. На думку Ю. Караулова, [4, с. 119], мовленнєва особистість – це мовна особистість у парадигмі реального спілкування, мовленнєвої діяльності, а мовна особистість – багатощарова і полікомпонентна парадигма мовленнєвих особистостей. Учений характеризує узагальнений тип мовної особистості, що передбачає розмаїття варіантів мовленнєвих особистостей і звертає увагу на такі компоненти: 1) мовна особистість – ніша у предметі (лінгвістики); суб'єкт (той, хто сприйняв, усвідомив світ і відобразив його у своєму мовленні); індивід; автор тексту; носій мови; інформант; пасивний інформант; активний інформант; мовець; мовленнєвий портрет; 2) мовна особистість фахівця-філолога (філологічна особистість); персонаж (художнього твору); конкретна історична особистість; національна (етнічна) мовна особистість; 3) наукова парадигма “людина і мова”; зв'язок “мова – людина”; антропологічна лінгвістика; національна культура; знання мови; знання про мову; мовна картина світу; знання про світ; тезаурус мовної особистості; мовна свідомість; національна свідомість; менталітет народу; ментальний простір (носія мови); асоціативні зв'язки; лексикон внутрішній; лексикон індивідуальний; лексикон мовної особистості; психолінгвістичний експеримент; прецедентний текст [4, с. 63–65].

Ю. Караулов виокремлює три рівні мовної особистості: вербально-семантична (передбачає для носія нормальне володіння мовою, а для дослідника – традиційний опис формальних засобів вираження певних значень); когнітивний (одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, які складаються у кожній мовній індивідуальності в більш або менш упорядковану, систематизовану “картину світу”, що відображає ієрархію цінностей; передбачає розширення значення і перехід до знань, охоплює інтелектуальну сферу особистості, дає досліднику вихід через мову, через процеси говоріння і розуміння – до знань, свідомості, процесів пізнання людини); прагматичний (передбачає мету, мотиви, інтереси, установки й інтенціональності; забезпечує в аналізі мовної особистості закономірний, обумовлений перехід від оцінок її мовленнєвої діяльності до осмислення реальної діяльності у світі.

В. Красних мовною особистістю називає ту “особистість, яка виявляє себе у мовленнєвій діяльності, володіє певною сукупністю знань і уявлень. Мовленнєва особистість – як особистість, що реалізує себе у комунікації, обирає і здійснює ту чи іншу стратегію і тактику спілкування, обирає та використовує той чи інший репертуар засобів (як власне лінгвістичних, так і екстралінгвістичних). Комунікативна особистість – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, який реально діє в реальній комунікації” [6, с. 22].

В. Маслова називає мовну особистість багатощаровою і багатокомпонентною парадигмою мовленнєвих особистостей, а мовленнєву – мовною особистістю у парадигмі реальної комунікації, спілкування, мовленнєво-комунікативної діяльності. На думку вченої, саме на рівні мовленнєвої особистості виявляються національно-культурні особливості мовної особистості та національно-культурна специфіка процесу комунікації – “...в особистості на передній план виходить

соціальна природа людини, а сама людина є суб'єктом соціокультурного життя" [9, с. 119]. Одним із засобів перетворення людини у мовну особистість В. Маслова називає соціалізацію у таких її аспектах: процес включення людини в певні соціальні відносини; мовленнєво-мисленнєва діяльність за нормами і законами певної етномовної культури; процес засвоєння законів соціальної психології народу. Дослідниця переконана, що зміст мовної особистості передбачає такі компоненти: 1) ціннісний, світоглядний, компонент змісту виховання, тобто система цінностей, або життєвих смислів. Мова забезпечує первинний і глибокий погляд на світ, утворює той мовний образ світу й ієрархію духовних уявлень, які лежать в основі формування національного характеру та реалізується у процесі мовного діалогового спілкування; 2) культурологічний компонент, тобто рівень засвоєння культури як ефективного засобу підвищення інтересу до мови. Залучення фактів культури мови, що вивчається, пов'язаних з правилами мовленнєвої та немовленнєвої поведінки, сприяє формуванню навичок адекватного вживання та ефективного впливу на партнера щодо комунікації; 3) особистісний компонент, тобто індивідуальне, глибоке, що є у кожній людині [9, с. 121].

Отже, оскільки мовна особистість існує в культурі, відображеній у мові, формах суспільної свідомості, поведінкових стереотипах і нормах, предметах матеріальної культури тощо, то визначальна роль безумно належить цінностям (концептам смислів) народу, мова якого вивчається. На нашу думку, для створення ефективною моделі навчання мови, вчителів-словесників необхідно володіти знаннями про багаторівневу організацію мовної особистості, дотримуватися принципів її формування.

У сучасній теорії та методиці навчання нерідної мови розвивається новий напрям – формування “вторинної мовної особистості”, поняття якої визначається як сукупність здатностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, який розуміють, як адекватну взаємодію з представниками інших культур. На думку Н. Гальської, “...якщо процес становлення вторинної мовної особистості пов'язано не тільки з оволодінням учнями вербальним кодом іншої мови й умінням її застосовувати практично під час спілкування, але і з формуванням у їхній свідомості “картини світу”, властивої носіям цієї мови як представникам певного соціуму, то навчання нерідної мови має бути спрямовано на залучення учнів до концептуальної системи чужого лінгвосоціуму” [2, с. 146]. Поняття “вторинна мовна особистість” використовується у психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці навчання другої мови (Н. Гальськова, В. Карасик, М. Колкова, О. Леонтович, І. Халєєва, К. Хитрик), проте однозначного тлумачення не існує. Так, на думку І. Халєєвої, [2, с. 120–126] вторинна мовна особистість – це мовна особистість, формування якої відбувається у процесі навчання другої мови, має специфічне трактування, більш вужче, а ніж розглянуте в лінгводидактиці, воно базується на залученні через нерідну мову не тільки до вторинної мовної системи інофонної лінгвокультури, але й до концептуальної картини, у межах якої відбувається становлення національного характеру і менталітету носія мови.

Таким чином, вторинна мовна особистість – це особистість, яка володіє вербально-семантичним кодом мови, тобто “мовною картиною світу” і “концептуальною картиною світу” носіїв мови, може бути учасником міжнетичної комунікації в поліетнічному суспільстві, долає міжкультурні непорозуміння, поважає і толерантно ставиться до мови, культури, історії країни носіїв мови, що вивчається. Реалізувати цю мету – це не тільки розвивати в учнів уміння користуватися відповідною опорною мовною технікою, але й збагачувати позамовною інформацією, необхідною для адекватного спілкування і взаєморозуміння на міжкультурному рівні.

В Україні питання формування національно свідомої мовної особистості набуває особливих відтінків – соціальних, побутових, політичних. Сьогоднішня ставить перед мовною освітою молоді нагальну вимогу “створити всі ідеологічні й економічні умови та передумови, дидактичну систему й ефективні методики виховання молоді з тим, щоб формувати покоління українців, здатних за умов неминучої глобалізації до прогресивного національного поступу. У зв’язку з цим зростає роль особистостей у кількох аспектах: творців соціуму і соціальних систем, що творяться і розвиваються інтелектом особистостей; носіїв культурно-історичної пам’яті етносу, що надає перспективу розвитку нації; громадян, що формують і забезпечують існування держави; антропологічних самоцінностей (“образів Божих у людській подобизні”) безмежно багатих у самостворенні і самопізнанні, самореалізаціях і саморозвитках; індивідумів, унікальних і неповторних” [8, с. 5].

Українська мова усвідомлюється як фактор національного, економічного, науково-технічного прогресу й саме тому необхідно враховувати те, що від мовного рівня особистості залежить і її професійний рівень, а отже, рівень розвитку держави у політичній, економічній, соціальній сферах. Усе зазначене вище зумовило дослідження науковцями О. Біляєвим, С. Єрмоленко, В. Кононенком, І. Кресіною, Л. Мацько, М. Пентиліюк, Л. Скуратівським та іншими вченими проблеми формування національно-мовної особистості, де наголошувалося на тому, що в Україні є потреба у формуванні не просто мовної особистості, а національно-мовної особистості, яка повинна засвоювати і відтворювати у своєму мовленні національну самобутність, неповторність української мови.

Так, О. Біляєв [1, с. 180] вважав, що забезпечити розвиток національно-мовної особистості можна через лінгвістичний (що дає можливість дослідити процеси створення мовцями текстів різних стилів і жанрів, багатство мовних ресурсів, тобто знання мови та демонстрація через сформовані мовні уміння й навички) і національно-культурний (врахування національно-культурної семантики мовних одиниць і розвиток в учнів зацікавлення, любові й пошани до мови допоможе сформувати бажання до самовдосконалення, небайдуже ставлення до культурних надбань українського народу) аспекти. Розглянемо основні ідеї концепції О. Біляєва щодо формування національно-мовної особистості, що є важливими і для представників національних спільнот, які опановують українську мову як державну: на психологічному,

внутрішньоособистісному рівнях кожен громадянин українського суспільства має виховувати в собі відповідне ставлення до надбав українського народу, проте це не повинно виключати мовний розвиток особистості учнів національних спільнот рідною мовою або мовами різних народів і націй. Для того, щоб молодь користувалася українською мовою у межах як приватного, так і ділового спілкування, необхідно враховувати мотивацію (потреби, які усвідомлюються і переживаються індивідом, у результаті чого виникає спонукання до дії; соціальна настанова (замовлення) на фахівця, який добре знає державну мову, що є стимулом для оволодіння нормами української мови), рівень національної свідомості (буденний або побутовий – поєднання свідомих і ментальних елементів свідомості; державно-політичний – формування національних, правових, державних інтересів; теоретичний – обґрунтування, осмислення ідей, світоглядних орієнтацій, що характеризують інтелектуальний потенціал нації, її здатність до рефлексії, самоопанування, самоствердження [7]) учнів.

Формування національно-мовної особистості передбачає такі завдання: виховання в учнів поваги, зацікавленості до вивчення української мови як до надбання українського народу; розвиток і збагачення українського мовлення, зокрема, власне українською лексикою, стійкими неподільними словосполученнями; організація систематичної розмовної діяльності учнів; широке використання дидактичного матеріалу культурно-історичного й морально-естетичного спрямування; формування умінь і навичок роботи з текстом як з одиницею комунікації, цілісною знаковою формою організації мовлення, основною формою організації мовлення та висловлення думки, повідомлення, а також як з продуктом мовлення, зорієнтованим на виконання конкретного навчального завдання; застосування повної інтеграції, оскільки вона, “будучи органічним об’єднанням в одному курсі різних навчальних предметів, дає змогу нівелювати деякі недоліки предметної системи навчання, якими є розрізнення і фрагментарність викладу, та залучити потрібні відомості із суміжних предметів, що сприяє різнобічному і цілісному засвоєнню знань” [1, с. 62].

Л. Мацько звертає увагу на формування національно свідомої україномовної особистості, вихованню якої підпорядковується культурологічний аспект навчання української мови. На її думку, таке навчання має “орієнтуватися на кілька сфер мовленнєвої діяльності і мовної субстанції: мова у своєму семантичному обсязі органічного матеріалу – морфеміці, лексичній семантиці, фраземах, стилісте мах, конструкціях і структурах, висловлюваннях надфразних єдностях і зразках текстів – акумулює розум і естетику нації, вона відкриває людині доступ до надбань культури, інтегрує попередні знання, здатна прогнозувати наступні; мова в евфонії і ритмомелодиці дає добру основу для пісенно-музичного мистецтва, народнопісенної, романсової, акапельної, хорової і оперної творчості; мова як мистецтво живого спілкування, дотепу, жарту, іронії, сатири, здатність викликати естетичне задоволення; мова як основа і матеріал фольклору, а фольклор як джерело літературної мови; мова як

носії і культура фаху, компетенція і професіоналізм з будь-якого фаху – це передусім бездоганне володіння фаховим мовленням; мова як естетика щоденного побутового спілкування” [8, с. 31]. Л. Мацько вважає, що не просто сума знань про мову, а сама мова в її гармонійному звучанні, лексичному і фразеологічному багатстві, струнності й вишуканості граматичних форм і конструкцій, стилістичному різноманітті має “владарювати” у школі.

Висновки. Наукові дослідження вчених, досвід учителів-практиків спонукають до переосмислення процесу навчання і виховання національно свідомої вторинної мовної особистості на уроках української мови з ціннісних позицій. Проте світоглядні засади, ціннісні позиції мають сприяти як мовленнєвому розвитку, так і формуванню духовних цінностей вторинної мовної особистості.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження полягають у розробці змісту навчання і виховання національно свідомої мовної особистості з аксіологічних позицій, що має передбачати спрямування не тільки на залучення школярів до концептуальної системи іншого лінгвосоціуму, а й до крос-культурного осмислення ціннісних вимірів двох дещо різних соціокультурних спільнот (рідної та української).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : начально-методичний посібник / О. М. Біляєв. – К. : Генеза, 2005. – 180 с.
2. Гальскова Н. Д. Книга для учителя к учебнику “Итак, немецкий!” по немецкому языку как второму иностранному для 7–8 классов общеобразовательных учреждений / Н. Д. Гальскова. – М. : Просвещение, 1997. – 146 с.
3. Українська мова : програма для 5-12 кл. загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / [Н. В. Бондаренко, О. М. Біляєв, Л. М. Паламар, В. Л. Кононенко]. – Чернівці : Видавничий дім “Букрек”, 2005. – 152 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
5. Караулов Ю. Н. Что же такое “языковая личность”? Этническое и языковое в самосознании / Ю. Н. Караулов. – М, 1995. – 360 с
6. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуроология : курс лекций / В. В. Красных. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2002. – 284 с.
7. Кресіна І. Українська національна свідомість і суспільно-політичні процеси / І. Кресіна. – К. : Вища школа, 1998. – 392 с.
8. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного курсу / Л. Мацько // Проблеми формування мовної освіти середніх загальноосвітніх закладів : зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф., 2006 р. ; Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України [та ін.]. – Рівне, 2006. – С. 5–12.
9. Маслова В. А. Лингвокультуроология : уч. пос. для студентов высших учебных заведений / В. А. Маслова. – М. : Изд. центр “Академия”, 2001. – 208 с.

10. Халеєва И. И. Понимание иноязычного текста как акт межкультурной коммуникации / И. И. Халеєва // Глядя в будущее : Первый советско-американский симпозиум по теоретическим проблемам преподавания и изучения иностранных языков (17–21 октября 1989 г.) / под ред. Г. Д. Гарза и А. А. Барченкова. – М., 1989. – С. 120–126.

УДК 378.126+337.134: 371.11

В. І. Жигір,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний педагогічний
університет)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ У ВНЗ

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови ставлять перед системою професійної освіти завдання підготовки компетентного, конкурентоспроможного фахівця для роботи в динамічно мінливих умовах, здатного самостійно і творчо вирішувати професійні завдання, готового до подальшої самоосвіти та самовдосконалення. Вирішення цієї проблеми зосереджено на побудові нового освітнього простору та реалізації положень Болонської декларації.

Особлива увага сучасних дослідників звернена на підготовку фахівців, здатних творчо реалізовувати свої професійні уміння в нових умовах життя та в суперечливих процесах змін, які тривають в освіті.

Система управління освітою, яка склалася в попередній період розвитку країни, сьогодні потребує вдосконалення й оновлення, оскільки не здатна забезпечити перехід освітніх установ з екстенсивного на інтенсивний шлях розвитку і саморозвитку. Одне з провідних місць у процесі вирішення цих завдань належить менеджеру освіти, якому доводиться стикатися із зростаючою складністю нових цілей і нести все більшу відповідальність за прийняті рішення та кінцеві результати роботи.

У нашому розумінні, менеджер освіти – це професіонал, здатний творчо здійснювати професійну управлінсько-педагогічну діяльність безперервно розвиваючись і самореалізуючись у ній як індивідуальність.

Вихідним пунктом реформування системи професійної підготовки менеджера освіти у ВНЗ є зміст цієї підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у теорію та прикладні аспекти змісту професійної підготовки фахівця зробили вітчизняні та зарубіжні вчені-педагоги: С. Гончаренко, С. Ледньов, Н. Нічало, В. Красвський, І. Лернер, М. Скаткін, Б. Сусь та ін. З їхніх досліджень очевидно, що формування змісту підготовки фахівця потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему, розв'язання якої необхідно здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів.

Над проблемою формування змісту професійної підготовки менеджера освіти працюють теоретики та практики: Л. Журавльова,